

TEXT **María Teresa Ferrer i Mallol** Historiadora.
Institució Milà i Fontanals (CSIC) i Institut d'Estudis Catalans

El carreratge de Barcelona

L'associació i confederació de municipis, units per a la defensa dels seus interessos, apareix a Catalunya a la baixa edat mitjana sota la forma de les institucions anomenades veïnatge i carreratge.

El veïnatge entre municipis va ser en els seus orígens una associació entre una ciutat o vila important i algun o alguns llogarrets de la rodalia. A canvi de la protecció jurídica, política i militar que la ciutat o vila més potent dispensava als nuclis de població menors acollits en el seu veïnatge, aquests llocs havien de pagar una quantitat anual al municipi que els havia emparat, proporcionada a la població que tenien, i havien de participar en la host municipal. En una època en què les lluites nobiliàries i les ambicions territorials dels senyors veïns atemorien les poblacions petites, era molt important poder comptar amb l'ajut militar i jurídic d'una ciutat o vila gran per defensar els interessos propis i mantenir l'ordre.

No era pas negligible, a més, la possibilitat de beneficiar-se dels privilegis i franquícies de què gaudien les ciutats i les viles grans.

Per a la ciutat o la vila receptora l'acolliment d'aquestes localitats menors significava un augment de la pròpia influència i del pes polític que tenien i una ampliació del territori segur al seu voltant, lliure de l'odiat poder baronial.

Lleida, Cervera, Girona i Perpinyà van tenir molts llocs acollits en el seu veïnatge.

I Barcelona? No tenim notícies de pactes de veïnatge fins a la darreria del segle XIV. Barcelona gaudia d'un territori extens, on tenia la jurisdicció criminal, encara que no en tingués la senyoria; aquest territori anava de Montgat a Castelldefels i, cap a l'interior, del Coll de Finestrelles a Collserola, Vallvidrera i fins a Molins de Rei. Aquesta jurisdicció quedava reforçada per l'organització del sagramental, una milícia veïnal, que es trobava sota el patronat de la ciutat. Aquesta organització de policia cívica havia nascut a l'àmbit del Baix Llobregat el 1258 per tal de perseguir els nombrosos malfactors que tenien atemorida la població de la rodalia de Barcelona, sense que els oficials reials poguessin fer res per evitar-ho. Des de l'any 1314 es va estendre a la vegueria de Barceloña i Vallès i Joan I l'amplià encara, a la fi del segle XIV, a les vegueries d'Osona i Bages i a la sotsvegueria de Mojà.

Les facultats jurisdiccionals que ja tenia Barcelona a la rodalia i el poder d'intervenció en un territori encara més ampli que li proporcionava el sagramental expliquen que no hagués mostrat interès per les associacions de veïnatge fins que la pressió de la Corona la va induir a entrar en aquesta via.

© Eva Guillaumet

Efectivament, fou la Corona qui va determinar l'extensió de l'associació de municipis, que ara coneixem com a carreratge, per tal de donar garanties de permanència en el braç reial a les viles i llocs que assumien el pagament de les quantitats per les quals la Corona havia empenyorat anteriorment la jurisdicció local. Els objectius d'aquest carreratge inspirat per la Corona eren, doncs, diferents dels de l'antic veïnatge; si aquest mirava de protegir les poblacions petites de la violència nobiliària, el carreratge va ser una protecció contra la tendència irrefrenable de la Corona a empenyorar el patrimoni reial.

LA REDEMPCIÓ JURISDICCIONAL

Des del segle XIII, les rendes ordinàries i extraordinàries del rei eren insuficients per afrontar les despeses creixents de la Corona catalanoaragonesa, especialment les despeses de guerra. Els donatius de Corts arribaven tard i, a més, solien ésser insuficients, de manera que els reis acudien a la solució d'alinejar els béns del patrimoni reial, entre els quals figurava la jurisdicció reial sobre molts llocs i viles de Catalunya. El recurs a l'empenyorament provocava, però, la senyorialització i privatització del govern i de l'administració de la justícia a la major part de Catalunya. Si la consolidació de la institució monàrquica portava a un govern públic centralitzat, oposat a la disgregació del poder d'època feudal, la inadequació dels recursos financers de l'Estat modern naixent feia recórrer el camí contrari.

Les alineacions o vendes de béns de la Corona es feien sempre amb carta de gràcia, és a dir, amb pacte de retrovenda. Eren de fet un empenyorament temporal; quan la Corona disposava de recursos, els recuperava. Aquesta recuperació, que s'anomenava llució o redempció, solia aconseguir-se amb la contribució, primer parcial i després total, de la població afectada.

Les localitats que tornaven a la jurisdicció reial, pagant el preu pel qual la Corona les havia alienades anteriorment, rebien la seguretat de no ésser separades més de la Corona; però les angúnies finances de la cort feien oblidar aquests compromisos. Hi havia poblacions que havien estat novament empenyorades després de pagar una, dues i fins i tot tres vegades la redempció i de rebre cada vegada un privilegi d'unió perpètua a la Corona.

És comprensible, doncs, que les poblacions en tràmit de redempció exigissin més garanties d'unió a la Corona per allunyar definitivament la possibilitat d'una nova venda per part del rei, que després

obligués a pagar una altra reversió que pesava feixugament durant molts anys sobre les finances públiques i privades de cada població. Per això va començar a imposar-se en les capitulacions o pactes per a la redempció jurisdiccional, a més del compromís d'unió a la Corona, una clàusula segons la qual la nova alineació per part de la Corona comportaria la pèrdua per al rei de la jurisdicció i altres regalies del lloc i el traspàs a una ciutat o vila propera. Sovint s'hi afegia que aquest lloc seria considerat carrer de la dita ciutat o vila, de tal manera que no en podria ésser separat i els seus habitants tindrien els mateixos drets i els mateixos privilegis que els d'aquelles ciutats o viles.

Més endavant la fórmula del carreratge es va anar perfilant amb pactes per esdevenir carrers d'una ciutat o vila acollidora de manera immediata, com a fórmula dissuasiva i no com a resposta a un incompliment reial futur i pertinaç.

A més de les garanties d'inseparabilitat de la Corona habituals, el rei es va veure obligat a oferir franquícies d'impostos i privilegis diversos, segons les conveniències de cada lloc, per animar els veïns a pagar la reversió al patrimoni reial. Molts petits pobles van poder estrenar així govern municipal i batllia local.

Aquests nous batlles, encara que fossin oficials reials, havien d'ésser veïns de la població i permeteren que la justícia i l'administració reial s'acostessin a la gent.

Barcelona, al començament, va contemplar el carreratge amb recel perquè temia que se'n derivés algun perjudici per a la ciutat. Ben aviat, però, hi va col·laborar, no solament perquè reforçava la Corona sinó, sobretot, perquè debilitava el poder nobiliari.

QUÈ PODIA ÉSSER CARRER DE BARCELONA?

No podia ésser carrer de Barcelona un lloc sotmès a jurisdicció senyorial; els llocs que, malgrat haver estat acceptats com a carrers de Barcelona, van ser alienats novament més endavant van deixar d'ésser carrers. Podia ésser, en canvi, carrer de la ciutat qualsevol lloc que hagués tramitat el seu retorn a la jurisdicció reial, que ho demanés al rei i que fos acceptat per la ciutat. En principi ho hauria pogut ésser qualsevol que es trobés dins de la jurisdicció reial, però al monarca no li interessava gaire que ho fos un lloc consolidat dins la seva jurisdicció, perquè el carreratge significava una disminució de la potestat reial directa, ja que la ciutat acollidora prenia possessió de la vila o lloc que esdevenia carrer. Així, doncs, al rei només li interessava el carreratge quan aquesta figura jurídica servia per treure del sector nobiliari o eclesiàstic una jurisdicció que abans havia estat reial.

La funció motora del rei i dels seus assessors jurídics es veu ben clara en el cas d'Igualada, que va ser la primera vila acceptada com a carrer per Barcelona. Igualada va demanar la seva incorporació a la ciutat de Barcelona com a carrer l'any 1381, en les capitulacions fetes amb el monarca per evitar la venda del senyoriu de la vila al seu poderós i odiat veí, el comte de Cardona. El rei va acceptar aquesta possibilitat i fins i tot potser la va suggerir i va fer totes les gestions possibles perquè Barcelona hi consentís.

L'any 1381, abans que els consellers haguessin revisat els capítols entre el rei i Igualada i haguessin donat el consentiment a la consideració d'aquesta vila com a carrer de la ciutat, els igualadins, per ordre de Pere el Cerimoniós, ja van enviar la host perquè seguis la

A la pàgina anterior, els escuts reial i municipal que presideixen l'antiga entrada a l'Ajuntament pel carrer Ciutat.

En aquesta pàgina, miniatura que il·lustra el "Libre verd", del segle XIV, compilació dels privilegis atorgats per la Corona a la ciutat per a la seva organització.

ficimus
 ebno p fi
 et deincep
 nri neq a
 quoniam
 nenentia
 nunc com
 ratorum
 nos uela

© AHCB Anxiu Fotogràfic. Rosa Feliu

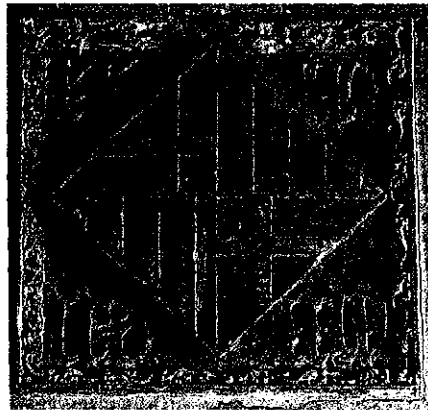
Per ser carrer d'una ciutat no calia que els nuclis urbans respectius fossin pròxims.

El prestigi de Barcelona, la seguretat de comptar amb privilegis i les friccions veïnals portaven viles allunyades com Tona o Ripoll a demanar unir-se a la capital.

bandera de Barcelona en una incursió de càstig contra el comte d'Empúries. Els consellers van reaccionar amb recel davant de tanta sol·licitud i van recomanar als capitans de la host barcelonina que admetessin la d'Igualada cortesament, però sense manar-li res, perquè no volien que, si trobaven després alguna cosa perjudicial en els capítols de la unió, els igualadins poguessin al·legar que ja estaven units de fet a Barcelona. Sembla que Barcelona no va acceptar totalment la unió d'Igualada fins al 1385, quan el rei va declarar que els igualadins s'haurien de fer homes propis dels consellers de Barcelona, en nom de la ciutat, i que els haurien de prestar jurament i homenatge d'obeir-los i de seguir-los quan sortís la bandera de la ciutat en host o cavalcada, tant reial com veïnal.

Ens podem demanar també si hi havia alguna exigència de proximitat física per a poder accedir a ésser carrer de Barcelona. Les capitulacions de redempció de la fi del segle XIV en endavant ens demostren que per demanar d'ésser carrer d'una ciutat no calia que els respectius nuclis urbans fossin pròxims i que, de fet, podien ésser força llunyans; només cal pensar que sol·licitaren d'ésser carrers de Barcelona llocs tan distants de la ciutat comtal com Tona o la Vall de Ribes o, més endavant, Ripoll i Cambrils.

Era només el prestigi de Barcelona, la seguretat de comptar amb una protecció més forta o amb franquícies i privilegis més substancials allò que portava viles i llocs allunyats a demanar d'unir-se a la capital i no pas a la ciutat o vila cap de vegueria més propera? És possible que en molts casos aquests factors fossin decisius, però també és ben possible que n'hi hagués d'altres, com ara rivalitat o friccions amb la capital regional, que fessin poc desitjable dependre'n del tot. Pot ser el cas de Moià i de Santpedor, que podien haver escollit ser carrer de Manresa i que preferiren ser-ho de Barcelona. La diferència d'àmbit territorial entre la ciutat mare i aquestes dues viles-carrers va comportar alguns problemes amb Manresa. Resultava evident que calia harmonitzar la vegueria de pertinença amb el lligam establert amb la ciutat de Barcelona. La fórmula emprada per a Igualada, que llavors depenia de la vegueria de Vilafranca, i també per a Moià, que depenia de la de Manresa i Bages, va ser la de tornar a crear sotsvegueries per a cadascuna d'aquestes viles i fer-les dependre de la vegueria de Barcelona, de manera que des de 1393 els veguers barcelonins es van titular veguers de Barcelona, Vallès, Moià i Moianès, i des de 1399, de Barcelona, Igualada, Vallès, Moià i Moianès. Tona, que depenia de la vegueria d'Osona, havia demanat a les capitulacions de la redempció passar

© Pere Vivas

a la de Barcelona, i li fou concedit si no es causava perjudicis a tercers, és a dir si Vic no ho impugnava.

No sembla pas que hi hagués problemes a la Vall de Ribes, que comptava amb un veguer perpetu. Francí de Ribes, que havia ajudat econòmicament a la redempció de la vall.

Encara menys problemes hi podia haver, almenys pel que feia a tensions amb altres autoritats, al nombrós grup de poblacions del Vallès, del Maresme i del Baix Llobregat que van esdevenir carrers de Barcelona. Pertanyien a la vegueria de Barcelona i per tant no hi havia friccions amb cap altra capital.

Altres llocs van fracassar en el seu intent de fer la redempció jurisdiccional i d'unir-se a la ciutat de Barcelona, per exemple el castell d'Oló i la vall d'Aguiló, situats al Bages. Quan ja s'havia fet tot el procés de redempció, el batlle de Barcelona ja n'havia pres possessió i els habitants ja havien prestat jurament i homenatge a un síndic de la ciutat, el tribunal reial va dictaminar que la jurisdicció que hi tenia el monestir de Santa Maria de l'Estany només provenia en part del patrimoni reial i que, per tant, no era redimible. El fracàs de l'annexió provocà un greu deteriorament de la convivència a tots dos llocs. La gent no volia desdir-se del jurament prestat a Barcelona per tornar-lo a prestar al monestir de l'Estany; van haver d'ésser forçats a fer-ho i la por de les possibles represàlies que pogués prendre el monestir va fer fugir força gent de les seves cases. Molts dels llocs units a Barcelona amb aquesta figura jurídica no van ser carrers d'una manera continuada perquè, malgrat la fórmula que havia d'ésser salvadora, van ser alienats novament una o dues vegades. Cal reconèixer, però, que el carreratge, que va sobreviure almenys fins al segle XVII, va ser una contribució important de les grans ciutats i d'algunes viles reials catalanes a la consolidació del territori no senyorial. Malgrat que no sempre va aconseguir deslluir les viles i llocs que eren carrers de noves separacions de la Corona, especialment després de la guerra del Principat contra Joan II, la situació hauria estat molt pitjor sense l'existència d'aquest vincle i sense l'esforç de Barcelona per mantenir-lo.